

УДК 378:796.2

*ЄВГЕН ПРИСТУПА, доктор педагогічних наук, професор,
ректор, Львівський державний університет фізичної
культури імені Івана Боберського, Україна
ORCID iD 0000-0001-7862-4567
rektor@ldufk.edu.ua*

*СВІТЛАНА КРИШТАНОВИЧ, доцент кафедри педагогіки та
психології, кандидат наук з державного управління,
доцент, Львівський державний університет фізичної
культури імені Івана Боберського, Україна
ORCID iD 0000-0002-2147-9028
skrischtanovich@gmail.com*

ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК УМОВА КОНКУРЕНТНОСТІ ЩОДО НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

*YEVHEN PRYSTUPA, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Rector of Lviv State University of Physical Culture named
after Ivan Bobersky, Ukraine
SVITLANA KRYSHYANOVYCH, Associate Professor of the
Department of Pedagogy and Psychology PhD of Public
Administration, Associate Professor, Lviv State University of
Physical Culture named after Ivan Bobersky, Ukraine*

PROFESSIONAL MOBILITY OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL CULTURE AS A CONDITION OF COMPETITIVENESS FOR PROVISION EDUCATIONAL SERVICES

У статті розглядається професійна мобільність як важлива якість майбутнього вчителя фізичної культури на ринку освітніх послуг. Обґрунтовується, що професійна компетентність є запорукою формування професійно мобільного педагога в закладах вищої освіти і в майбутньому гарантуватиме йому успішне виконання фахових обов'язків у навчальній та виховній діяльності в освітніх закладах. Встановлено, що професійна мобільність учителя фізичної культури - це готовність особистості до професійної активності, а саме: бути гнучким до змін в освітній галузі, адекватно сприймати та здійснювати оцінку щодо нововведень у системі освіти, саморозвиватися та самоудосконалюватися, розробляти авторські навчальні програми, упроваджувати інноваційні методи, форми та засоби на різних ета-

пах навчання учнів, виховувати здобувачів освіти в демократичному освітньому середовищі; до творчості та креативності щодо виконання завдань у різних видах діяльності.

Ключові слова: мобільність, професійна мобільність, професійна компетентність, учитель фізичної культури, освітні послуги.

Summary. The article considers professional mobility as an important quality of a future physical education teacher in the market of educational services. It is substantiated that professional competence is the key to the formation of a professional-mobile teacher in higher education institutions and in the future will guarantee him the successful performance of professional duties in teaching and educational activities in educational institutions. It is established that the professional mobility of a physical education teacher is the readiness of an individual for professional activity, namely: to be flexible to changes in the field of

education; adequately perceive and evaluate innovations in the education system; self-development and self-improvement; to develop author's educational programs; to introduce innovative methods, forms and means at different stages of students' education; to educate students in a democratic educational environment; to creativity and creativity in performing tasks in various activities.

Key words: mobility, professional mobility, professional competence, physical education teacher, educational services.

Мета: обґрунтувати чинники, які сприяють процесу формування професійної мобільності вчителів фізичної культури щодо конкурентоспроможності надання освітніх послуг.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Зміни у сфері освіти, які направлені на формування людини нової генерації, ставлять високі вимоги перед учителями фізичної куль-

тури, адже саме їм належить формувати фізичне здоров'я майбутньої нації. Тому перед учителями фізичної культури постають нові вимоги щодо надання освітніх послуг, зокрема, вони повинні бути наділені такими якостями, як: висока інноваційна динаміка, гнучкість, здатність аналізувати та приймати відповідальні рішення, готовність до неперервної самоосвіти й удосконалення професійної кваліфікації, стійкість до негативних факторів, які виникають в конкурентному середовищі тощо. Не випадково формування професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури потрібно здійснювати у процесі навчання у закладах вищої освіти.

Аналіз досліджень і публікацій.

Професійну мобільність як проблему вивчали як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. Так, різні аспекти змісту поняття "професійна мобільність" розглядали Л. Амирова, Н. Денисенко, Ю. Калиновський, Є. Іванченко, Л. Сушенцева, Б. Ігошев та ін.; педагогічні підходи до формування професійної мобільності досліджували І. Дичківська, Р. Пріма, І. Хом'юк, Ю. Клименко та ін.; педагогічні умови такого процесу вивчали Є. Іванченко, Д. Прохоренко, А. Пуляєва, Л. Сушенцева та інші.

Але сьогодні недостатньо повно досліджена проблема формування професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як ми вже наголошували, ґрунтового дослідження потребує таке нове педагогічне явище, як "професійна мобільність". В умовах, коли суспільство переживає трансформацію, більша частина населення якого обтяжена матеріальними проблемами, мобільність особистості виступає як виживання й досягнення успіху в конкурентному середовищі.

Мобільність (лат. *mobilis* – рухливий) – це рухливість, здатність швидко виконувати певні завдання (*Сучасний словник іншомовних слів, 2006*). Учений С. Ожегов розглядає мобільність як готовність до швидкого пересування, дії (*Ожегов, 1987, с. 348*). Р. Пріма зазначає, що "мобільність – це інтегративна якість

особистості, що характеризує її здатність швидко змінювати свій статус або становище в соціальному, культурному або професійному середовищі" (*Пріма, 2009*).

Різні галузі сучасної науки вивчають таку категорію, як мобільність, зокрема, маємо на увазі соціологію, економіку, психологію, педагогіку та ін. (*Сушенцева, 2016*). Вона проявляється в різних сферах діяльності людини, а саме: трудовій (трудова мобільність); професійній (професійна мобільність), кар'єрній (кар'єрна мобільність), академічній (академічна мобільність), соціальній (соціальна мобільність), культурній (культурна мобільність), педагогічній (педагогічна мобільність) тощо.

Розглядаючи соціальну мобільність, І. Шпекторенко наголошує, що це "якість, процес; результат процесу, критерій оцінювання будь-якого переходу індивіда або соціального об'єкта (цінності), тобто всього того, що створено або модифіковано людською діяльністю, з однієї соціальної позиції в іншу" (Шпекторенко). У дослідженнях соціальну мобільність усе частіше трактують як взаємозв'язок мобільності особистості та особистісних якостей. Логічними є обґрунтування Л. Пілецької, що однією з форм соціальної мобільності виступає трудова мобільність, яка "викликана відокремленням окремих сфер і галузей суспільного виробництва, їх специфікою, що відображається в особливостях процесів праці: інтенсивності, складності, важливості продукту праці галузі для задоволення різних суспільних потреб" (*Пілецька, 2013*).

Отже, в основі трудової мобільності особистості закладені особистісні фактори задоволення таких потреб, як кар'єрне зростання. Адже кар'єра – це рух індивіда у просторі організаційних позицій до престижного соціального статусу та місця в суспільстві. На думку Н. Денисенко, "кар'єрна мобільність у фізичному вихованні" – "успішне просування майбутнього вчителя фізичної культури по шаблях професійних сходів протягом всього трудового життя, формування його фахових компетентностей як визначального фактора

конкурентоспроможності, що сприяє його успішному переміщенню, зміні видів робіт на шляху до досягнення професійного або особистісного успіху на службовому поприщі, що виражається в оволодінні більш престижними видами праці, більш високої оплаті праці, більшій службовій відповідальності і владі" (*Денисенко, с. 32*). Тому кар'єрну мобільність майбутнього вчителя фізичної культури розглядатимемо як просування особистості в освітній діяльності, в освоєнні та вдосконаленні як професійних, так і особистісних компетентностей, що гарантують її стійкість у суспільному житті. Досягнути успіху у професійній діяльності учителю фізичної культури неможливо без культурної, академічної та педагогічної мобільності. Досліджуючи види мобільності вчена Л. Сушенцева розглядала культурну мобільність як "здатність самостійно і вільно мислити і оцінювати події, творчо сприймати навчальні програми і пропонувану інформацію, здатність до критичного мислення, уміння знаходити нестандартні рішення в нових ситуаціях, уміння передбачати характер і хід змін як у галузі, що вивчається, так і в суспільному розвитку" (*Сушенцева, 2016*). Академічна мобільність на думку І. Шпекторенко, це "якість, процес, результат організованого процесу, критерій оцінювання будь-якого переходу індивіда або соціального об'єкта з одного академічного середовища в інше, спосіб формування власного навчального простору, власної освітньої траєкторії" (Шпекторенко). Педагогічна мобільність – це "здатність педагога організувати співдіяльність з іншими суб'єктами освітнього процесу (учнями, їх батьками, колегами, адміністрацією) відповідно до мети і завдань сучасної концепції освіти, цінностей світової, вітчизняної, регіональної і національної культури, реалізуючи свою соціокультурну і соціально-професійну компетентність, у тому числі в процесі осмислення і прогнозування результатів суб'єкт-суб'єктної взаємодії, яку педагог організовує" (*Сушенцева, 2016*).

Зупинимось більш ґрунтовно на

аналізі професійної мобільності особистості. Досить докладно її зміст розкрито у працях Д. Прохоренко, які присвячені проблемі з'ясування означеного терміна в педагогічному аспекті. Учена розглядає професійну мобільність як "один з видів соціальної мобільності, який визначається не лише здатністю особистості змінювати свою професію, місце і напрям діяльності, але й умінням приймати самостійні і нестандартні рішення, спрямовані на підвищення рівня свого професіоналізму, а також здатністю швидко освоювати нове освітнє, професійне, соціальне і національне середовище" (Прохоренко, Пуляєва, 2012, с. 68). Стосовно видів професійної мобільності нам імпонує класифікація, запропонована І. Дичківською: вертикальна професійна мобільність (рух знизу вгору у професійно-кваліфікаційній структурі) і горизонтальна професійна мобільність (соціальні переміщення без якісної зміни професії та кваліфікації) (Дичківська, 2004, с. 100). Пояснення такої класифікації відображено також у статті І. Хом'юк: "1) горизонтальна мобільність – це рівнозначний перехід без зміни соціального статусу, наприклад, перехід на аналогічну посаду в межах одного або іншого підприємства; 2) вертикальна мобільність – це підвищення або зниження соціального статусу; 3) низхідна мобільність характеризується втратою певного соціального або професійного статусу" (Хом'юк, 2012, с. 31). Науковець вважає, що саме "низхідна мобільність є одним із засобів уникнення безробіття. З точки зору молодого людини, яка по закінченню навчального закладу перший раз шукає роботу, низхідну мобільність можна розглядати як вибір професії, соціальний статус якої нижчий за статус професії, яку особистість планувала отримати" (Хом'юк, 2012, с. 31). Такий підхід до обґрунтування професійної мобільності використовує й учена Л. Сушенцева, котра наголошує, що "частина соціальної мобільності може бути представлена вертикальними і горизонтальними сходами в становленні кар'єри. Вертикальна педагогічна мобільність неможлива без таких

якостей педагога, як гнучкість, здатність розмірковувати, рефлексувати, приймати активну соціокультурну позицію. Вертикальна мобільність – це рух по адміністративних сходах у галузі освіти. Горизонтальна – це рух по підвищенню професійної майстерності, визнаної і оціненої соціумом" (Сушенцева, 2016). Отже, можемо зробити висновки, що соціальна мобільність є основою професійної мобільності вчителя фізичної культури, яка сприяє підвищенню рівня його професіоналізму, зростанню соціального статусу, що робитиме його конкурентоспроможним в освітньому просторі.

Особливий інтерес у нас викликали дослідження, що акцентують увагу на формуванні та розвитку професійної мобільності вчителів. Так, вивчаючи проблеми мобільності вчителів в освіті дорослих, Ю. Калиновський дану категорію розглядає як інтегративну якість особистості, що визначає її можливість швидко реагувати та змінювати свій статус або стан у культурній, соціальній або професійній сферах (Калиновський, 2000, с. 284). Учена Л. Амірова, котра теж вивчає професійну мобільність як інтегративну якість особистості, доповнила її додатковим параметром, який розкриває діяльність індивіда у професійній сфері. Це посприяло дійти висновку про те, що "дана інтегративна якість особистості спеціаліста може бути представлена у двох взаємопов'язаних площинах - як риса особистості і як характеристика діяльності в пізнавальному та професійному процесах" (Амірова, 2009, с. 93). Отже, науковці розкривають сутність поняття професійної мобільності як якості особистості через професійну діяльність, що створює найкращі умови для дослідження даного феномена.

Також заслуговує на увагу думка Ю. Клименко, котра досліджуючи професійну мобільність майбутніх учителів у країнах Європейського Союзу, вивчає це поняття в сукупності з іншими видами мобільності, а саме академічною і віртуальною мобільністю (можливість навчатися, викладати завдяки інноваційним тех-

нологіям, зокрема дистанційній і телекомунікаційній). Погоджуємося з думкою науковця, що професійна мобільність – це "адекватне поєднання внутрішньої і зовнішньої її ознак, тобто професійної компетентності, гнучкості, новаторства, рухомості в освітньому просторі завдяки участі в освітньому обміні, що сприяє професійному збагаченню, забезпечує самовдосконалення і саморозвиток" (Клименко, 2011, с. 9).

Особливий інтерес викликає дослідження системно-інтегрованої організації підготовки професійно мобільних кадрів у системі неперервної педагогічної освіти Б. Ігошевим, котрий формулює термін "професійна мобільність" як динамічну якість особистості, що обумовлює успішність її пристосування до сучасних умов діяльності, які постійно змінюються, змогу опанувати інновації в системі освіти, готовність до саморозвитку, самовдосконалення та реалізації себе у професійній сфері (Ігошев, 2008, с. 31). Учений доводить, що професійна мобільність як інтегральна якість особистості характеризується відкритістю (схильність до всього нового, здатність відмовлятися від стереотипів і шаблонів у сприйнятті дійсності і в діяльності), активністю (готовність до діяльності, зовнішнього прояву намірів, освоєння нових форм і видів діяльності), адаптивністю (здатність ефективно пристосовуватися до мінливих умов професійної та соціальної діяльності), комунікативністю (здатність і готовність устанавлювати необхідні зв'язки і контакти із суб'єктами освітньої діяльності), креативністю (творче ставлення до зовнішнього середовища і організації власної діяльності, готовність до їх цілеспрямованого та доцільного перетворення) (Ігошев, 2008, с. 31).

Як стверджує Є. Іванченко, якості особистості є визначальними для встановлення та розвитку професійної мобільності, а саме: уміння ефективно використовувати систему узагальнених професійних прийомів для виконання будь-яких завдань у згаданих сферах; порівняно легко переходити від одного виду діяльності до іншого згідно з аналізом економічної

та соціальної ситуації в державі; володіння високим рівнем узагальнених професійних знань, досвідом їх удосконалення та самостійного здобування; готовність до оперативного відбору та реалізації оптимальних способів виконання завдань у галузі економіки та фінансів, опираючись на передові світові тенденції; орієнтація в кон'юктурі ринку праці (Іванченко, 2005).

Розглядаючи мобільність педагога, Н. Дячок пропонує виокремити наступні критерії оцінки ефективності, що відповідають нормам суспільства, а саме: "формування у педагога прагнення до професійного самозростання та саморозвитку; набуття ним професійної майстерності; упровадження в освітній процес інноваційних технологій; творча діяльність у закладі освіти в період реформування та модернізації; упровадження новітніх педагогічних технологій у професійну діяльність; прискорення процесу трансформації елементів перспективного педагогічного досвіду роботи в загальну (масову) практику" (Дячок, 2019, с. 134).

Професійна мобільність ґрунтується на педагогічній культурі і професійній компетентності. Сучасні вчені велику увагу приділяють проблемі компетентності, що забезпечує педагогу продуктивне професійне функціонування. На нашу думку, професійна компетентність майбутніх учителів фізичної культури, яка формується у закладах вищої освіти, – це кваліфікаційна характеристика індивіда, що сформована в закладі вищої освіти та охоплює теоретичний багаж знань, практичних навичок, світогляд і громадську позицію, що в майбутньому гарантуватиме успішне виконання професійних обов'язків у навчальній та виховній діяльності в освітніх закладах. Саме професійна компетентність лежить в основі формування професійної мобільності особистості в майбутніх учителів фізичної культури, зокрема, потрібно акцентувати увагу на їхній самоосвіті, саморозвитку та самореалізації. Дана якість потребує від них соціально професійного досвіду та знань, що мають постійно поновлюватись, а

вміння, навички та компетенції підвищуватись. Потрібно, щоб кожний випускник закладу вищої освіти був готовий повною мірою реалізувати власний інтелектуальний потенціал у професійній діяльності та працювати за межами своїх можливостей, тобто виходити із зони комфорту. Лише тоді можна досягти успіху у сфері своєї діяльності.

Сучасні соціально-економічні реалії потребують формування учителів фізичної культури високого рівня. Роботодавці вимагають від них не просто певного набору знань, умінь і навичок, а й усвідомлення цінностей цієї галузі.

Отже, сучасний професійно мобільний учитель фізичної культури повинен мати достатній рівень освіти для ефективної фахової діяльності, уміти використовувати отримані знання та інформацію на практиці, бачити реальні проблеми і знаходити шляхи їх подолання, уміти критично та нестандартно мислити, проєктувати, аналізувати професійну діяльність і передбачати її наслідки, бути готовим до освітньої та організаційної роботи. Крім того, у нього мають бути сформовані певні моральні якості: уміння працювати з людьми, вирішувати конфліктні ситуації, брати на себе відповідальність за власні рішення, бути активним, самостійним, готовим змінити професійний профіль.

Характерні риси професійної компетентності вчителів фізичної культури полягають у тому, що вони формуються відповідно до задоволення потреб ринку, та їхнє постійне коригування відбувається залежно від стану ринку праці. Тому ринок праці фактично перетворюється на "ланцюжок очікувань", який розставляє претендентів на робочі місця відповідно до рівня освіти. Найменш освічених претендентів постійно відтісняють у кінець ланцюжка, де вони поступово потрапляють на вторинний ринок праці.

Водночас, на наше переконання, конкуренція на ринку праці актуалізує потребу у формуванні професійної компетентності фахівців, котрі повинні володіти якостями особистісного характеру і мати спеціальні

знання та вміння у сфері професійної діяльності. Практика сучасної ринкової економіки свідчить, що саме конкурентоздатність, професіоналізм і компетентність учителя фізичної культури – це ті якості, від яких залежать його життєві і трудові успіхи.

Таким чином, аналізуючи витлумачення поняття "педагогічна мобільність" згаданими вище вченими, ми переконані, що для того, щоб жити й успішно реалізовуватися в сучасному динамічному світі, майбутній учитель фізичної культури повинен бути мобільним, володіти гнучкістю, здатністю робити вибір, швидко адаптуватися у просторі, миттєво орієнтуватися в ситуації, знаходити потрібні шляхи для успішного розв'язання фахових задач.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отож, професійна мобільність учителя фізичної культури – це готовність особистості до професійної активності, а саме: бути гнучким до змін в освітній галузі; адекватно сприймати та здійснювати оцінку щодо нововведень у системі освіти; саморозвиватися та самоудосконалюватися; розробляти авторські навчальні програми; упроваджувати інноваційні методи, форми та засоби на різних етапах навчання учнів (адаптивно-ознайомлювальному, інформаційно-діяльнісному та рефлексивно-корегувальному); виховувати школярів у демократичному освітньому середовищі; до творчості та креативності щодо виконання завдань у різних видах діяльності (навчальній, виховній, науково-дослідницькій, самоосвітній і соціальній).

Подальші дослідження необхідно здійснити в напрямі порівняльного аналізу формування професійної мобільності майбутніх учителів фізичної культури в зарубіжних країнах та в Україні.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Амирова, Л. А. (2009). Проблема профессиональной мобильности педагога и перспективные ориентиры ее развития. *Образование и наука*, 8 (65), 86–96.

Денисенко, Н. Г. (2018). Професійна мобільність як фахова якість сучасного вчителя фізичної культури. *Молодий вчений*, 12.1 (64.1), 30–35.

Дичківська, І. М. (2004). Інноваційні педагогічні технології. Київ: Академвидав, 352.

Дячок, Н. В. (2019). Мобільність педагога як шлях реалізації положень нової концепції педагогічної освіти. *Освітологічний дискурс*, 1–2, 128–140.

Игошев, Б. М. (2008). Системно-интегративная организация подготовки профессионально мобильных педагогов. (Автореф. дис. д-ра. пед. наук). ГОУВПО "Московский педагогический государственный университет", Москва, 39.

Іванченко, Є. А. (2005). Формування професійної мобільності майбутніх економістів у процесі навчання у вищих навчальних закладах. (Дис. канд. пед. наук). Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Одеса, 181.

Калиновский, Ю. И. (2000). Введение в андрагогику. Мобильность педагога в образовании взрослых. Москва, ВитаПресс.

Клименко, Ю. А. (2011). Професійна мобільність майбутніх учителів у країнах Євросоюзу. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Уманський державний педагогічний університет ім. П. Тичини.

Ожегов, С. И. (1987). Словарь Русского языка. Москва, 750.

Пілецька, Л. (2013). Актуальні проблеми психології. Київ: ЛАДО, Т. 1, 368–371.

Пріма, Р. М. (2009). Формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика. Дніпропетровськ, ІМА-прес.

Прохоренко, Д. В., Пуляева, А. В. (2012). Формализация модели высшего образования Украины как круп-

номасштабной динамической системы. *Педагогичні науки*, 15 (2), 68–76.

Сучасний словник іншомовних слів. (2006). Київ, Довіра.

Сушенцева, Л., Шевчук, Г., Долнікова, Л., (2016). Професійна мобільність педагога як умова його конкурентоздатності на сучасному ринку освітніх послуг. *Молодь і ринок*, 5, 6–12.

Хом'юк, І. В. (2012). Теоретико-методичні засади формування базового рівня професійної мобільності майбутніх інженерів. Вінниця, ВНТУ.

Шпекторенко, І. В. Види мобільності індивіда. Взято з <http://uchni.com.ua/kultura/5031/index.html>

REFERENCES

Amirova, L. A. (2009). Problema professionalnoy mobilnosti pedagoga i perspektivnyye orientiry yeye razvitiya. *Obrazovaniye i nauka*, 8 (65), 86–96

Denysenko, N. H. (2018). Profesiynna mobilnist yak fakhova yakist suchasnoho vchytelya fizychnoyi kultury. *Molodyy vchenyy*, 12.1 (64.1), 30–35.

Dychkivska, I. M. (2004). Innovatsiyni pedahohichni tekhnolohiyi. Kyiv: Akademydav, 352.

Dyachok, N. V. (2019). Mobilnist pedahoha yak shlyakh realizatsiyi polozhen novoyi kontseptsiyi pedahohichnoyi osvity. *Osvitlohichnyy dyskurs*, 1–2, 128–140.

Igoshev, B. M. (2008). Sistemno-integrativnaya organizatsiya podgotovki professionalno mobilnykh pedagogov. (Avtoref. Dis. d-ra. ped. nauk). GOUVPO "Moskovskiy pedagogicheskiy gosudarstvennyy universitet", Moskva, 39.

Ivanchenko, YE. A. (2005). Formuvannya profesiynoyi mobilnosti maybutnikh ekonomistiv u protsesi navchannya u vyshchikh

navchalnykh zakladakh. (Dys. kand. ped. nauk), Pivdenoukrayinskyy derzhavnyy pedahohichnyy universytet imeni K. D. Ushynskoho, Odesa, 181.

Kalinovskiy, YU. I. (2000). Vvedeniye v andragogiku. Mobilnost pedagoga v obrazovanii vzroslykh. Moskva, VitaPress.

Klymenko, YU. A. (2011). Profesiynna mobilnist maybutnikh uchyteliv u krayinakh Yevrosoyuzu. (Avtoref. dys. kand. ped. nauk). Umansky derzhavnyy ped. un-t im. P. Tychny, Uman.

Ozhegov, S. I. (1987). Slovar Russkogo yazyka. Moskva, 750.

Piletska, L. (2013). Aktualni problemy psikholohiyi. Kyiv: LADO, T. 1, 368–371.

Prima, R. M. (2009). Formuvannya profesiynoyi mobilnosti maybutnoho vchytelya pochatkovykh klasiv: teoriya i praktyka. Dnipropetrovsk, IMA-pres.

Prokhorenko, D. V., Pulyayeva, A. V. (2012). Formalizatsiya modeli vysshego obrazovaniya Ukrainy kak krupnomasshtabnoy dinamicheskoy sistemy. *Pedagogichni nauki*, 15 (2), 68–76.

Suchasnyy slovnyk inshomovnykh sliv (2006). Kyiv, Dovira.

Sushentseva, L., Shevchuk, H., Dolnikova, L., (2016). Profesiynna mobilnist pedahoha yak umova yoho konkurentozdatnosti na suchasnomu rynku osvitnikh posluh. *Molod i rynek*, 5, 6–12.

Khomyuk, I. V. (2012). Teoretyko-metodychni zasady formuvannya bazovoho rivnya profesiynoyi mobilnosti maybutnikh inzheneriv. Vinnytsya: VNTU.

Shpektorenko, I. V. Vydymobilnosti indyvuda. Retrieved from <http://uchni.com.ua/kultura/5031/index.html>

Стаття надійшла 9.11.2020 р.